

രൂപാന്തരം

(17:1-13)

അദ്ധ്യായം 17 അവസാനിക്കുന്നത് (അദ്ധ്യായം 14-17) “യേശുവിന്റെ ശുശ്രൂഷയോടുള്ള കൂടുതൽ പ്രതികരണങ്ങൾ” എന്ന് നാം പേരിട്ടതായ ഏതാനും ഭാഗങ്ങളോടു കൂടിയാണ്. യേശുവിന്റെ ചുറ്റുമുള്ള ആളുകൾ അവൻ ചെയ്തതിനെ സംബന്ധിച്ചും അവൻ ആരായിരുന്നു എന്നതിനെ സംബന്ധിച്ചും ആളുകളുടെ പ്രതികരണത്തെയാണ് മത്തായി, ആത്മാവിനാൽ തുടർന്ന് പറഞ്ഞത്. അടുത്തത്, യേശു പഠിപ്പിച്ച ഉപദേശങ്ങളിലേക്കും സത്യങ്ങളിലേക്കും മടങ്ങിവരികയാണ് (അദ്ധ്യായം 18).

ഈ അദ്ധ്യായം ആരംഭിക്കുന്നത് രൂപാന്തര വിവരണത്തോടുകൂടിയാണ് (17:1-13) അതിൽ ക്രിസ്തുവിന്റെ തേജസ് വെളിപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. സംഭവിച്ചതിനോട് പ്രതികരിച്ച് തെറ്റായ എരിവു കാണിച്ച പത്രോസ്, യേശുവിനെ മോശയോടും ഏലിയാവിനോടും ചേർത്തു നിർത്തുവാൻ ആഗ്രഹിച്ചു. എന്നാൽ ദൈവം സ്വർഗ്ഗത്തിൽ നിന്നും നിഴലിട്ടു അവന്റെ പുത്രന്റെ അപ്രമേയത്വത്തെ വെളിപ്പെടുത്തി. യേശുവിനെ മാത്രം കേൾക്കുവാൻ ആയിരുന്നു ശേഷിച്ച ക്രിസ്തീയ കാലഘട്ടത്തിൽ ആ മൂന്നു അപ്പോസ്തലന്മാരോടും ദൈവം കല്പിച്ചത്.

പർവ്വതത്തിൽ വെച്ചുള്ള യേശുവിന്റെ മഹത്വീകരണം (17:1-8)

¹ആറു ദിവസം കഴിഞ്ഞശേഷം യേശു പത്രോസിനെയും യാക്കോബിനെയും അവന്റെ സഹോദരനായ യോഹന്നാനെയും കൂട്ടി തനിച്ചു ഒരു ഉയർന്ന മലയിലേക്കു കൊണ്ടുപോയി, ²അവരുടെ മുമ്പാകെ രൂപാന്തരപ്പെട്ടു, അവന്റെ വസ്ത്രം വെളിച്ചം പോലെ വെള്ളയായി തീർന്നു. ³മോശയും ഏലിയാവും അവനോടു സംഭാഷിക്കുന്നതായി അവർ കണ്ടു. ⁴അപ്പോൾ പത്രോസ് യേശുവിനോട്: “കർത്താവേ, നാം ഇവിടെ ഇരിക്കുന്നതു നന്നു; നിനക്കു സമ്മതമെങ്കിൽ ഞാൻ ഇവിടെ മൂന്നു കൂടീൽ ഉണ്ടാക്കാം ഒന്നു നിനക്കും, ഒന്നു മോശക്കും ഒന്നു, ഏലിയാവിനും എന്നു പറഞ്ഞു.” ⁵അവൻ പറയുമ്പോൾ തന്നെ പ്രകാശമുള്ളൊരു മേഘം അവരുടെ മേൽ നിഴലിട്ടു; മേഘത്തിൽ നിന്നു: “ഇവൻ എന്റെ പ്രിയപുത്രൻ, ഇവങ്കൽ ഞാൻ പ്രസാദിക്കുന്നു; ഇവനു ചെവി കൊടുപ്പിൻ” എന്ന ഒരു ശബ്ദവും ഉണ്ടായി. ⁶ശിഷ്യന്മാർ അതു കേട്ടിട്ട് ഏറ്റവും ഭയപ്പെട്ട് കവിണ്ണുവീണു. ⁷യേശു അടുത്തു ചെന്നു അവരെ തൊട്ടു: “എഴുന്നേല്പിൻ, ഭയപ്പെടേണ്ട” എന്നു പറഞ്ഞു. ⁸അവർ തലപൊക്കിയാറെ യേശുവിനെ മാത്രമല്ലാതെ ആരെയും കണ്ടില്ല.

ദൈവത്തിന്റെ അസംഖ്യം വെളിപ്പാടുകൾ നൽകിയിരുന്നത് പർവ്വത മുകളിൽ വെച്ചായിരുന്നു. പഴയ നിയമത്തിൽ, ജലപ്രളയ ശേഷം, നോഹയും പെട്ടകവും അരാറാത്ത് പർവ്വതത്തിലാണ് ചെന്ന് ചേർന്നത് (ഉപ. 8:4). മോശക്ക്

ന്യായപ്രമാണം ലഭിച്ചത് സീനായ് പർവ്വതത്തിൽ വെച്ചായിരുന്നു (പുറ. 24:1, 16; 34:1-5). വാഗ്ദാന ദേശം നെബോ പർവ്വതത്തിൽ നിന്നായിരുന്നു അവൻ കണ്ടത് (ആവ. 34:1-4). ഏലിയാവ് നാടകീയമായി ബാലിന്റെ പ്രവാചകന്മാരെ ഏറ്റുമുട്ടിയത് കർമ്മേൽ പർവ്വതത്തിൽ വെച്ചായിരുന്നു (1 രാജാ. 18:19-40).

പുതിയ നിയമത്തിൽ, പർവ്വതങ്ങൾ ഉൾപ്പെട്ടിട്ടുള്ളത് യേശുവുമായുള്ള ബന്ധത്തിലാണ്. അവന്റെ ഏറ്റവും വലിയ പ്രസംഗം നടത്തിയത് കഫർനഹൂ മിനടുത്തുള്ള മലയിൽ വെച്ചായിരുന്നു (മത്താ. 5-7). യേശു തന്റെ അപ്പോസ്തലന്മാർക്ക് മഹത്തായ ആജ്ഞ നൽകിയത്, ഗലീലയിലെ പേർ പറയാത്ത മലയുടെ മുകളിൽ വെച്ചായിരുന്നു (28:7, 10, 16-20). ഒലിവു മലയിൽ നിന്നാണ്, അവൻ പിതാവിന്റെ അടുക്കലേക്ക് സ്വർഗ്ഗാരോഹണം ചെയ്തത് (പ്രവൃ. 1:4-12). നമ്മുടെ ഇപ്പോഴത്തെ വേദഭാഗമായ മത്താ 17:1-8-ൽ യേശുവിന്റെ ജീവിതത്തിലെ സുപ്രധാന സംഭവങ്ങളിൽ ഒന്നു നടന്നതു “ഒരു ഉയർന്ന മലയിൽ” വെച്ച് ആയിരുന്നു.

തന്റെ ഏറ്റവും അടുത്ത മൂന്ന് അപ്പോസ്തലന്മാർക്ക് (പത്രോസ്, യാക്കോബ്, യോഹന്നാൻ), രൂപാന്തരം വളരെ പ്രധാനപ്പെട്ട സമയത്ത് കാണിച്ചു കൊടുത്തു. വരുവാനിരുന്ന രാജ്യത്തെ വാഗ്ദാനം ചെയ്തതിനെ തുടർന്നു (16:28), ക്രിസ്തുവിന്റെ തേജസിനു മുന്നോടിയായിട്ടായിരുന്നു, ആ ദൃക്സാക്ഷികൾക്ക് കാണിച്ചുകൊടുത്തത്. കൂടാതെ, പത്രോസിന്റെ ഏറ്റു പറച്ചിൽ സത്യം ഉറപ്പിക്കുന്നതായിരുന്നു യേശുവിന്റെ പുത്രത്വത്തെ പിതാവ് പ്രഖ്യാപിച്ചത് (16:16). അതിനും പുറമേ, അവന്റെ വരുവാനിരുന്ന മരണവും (16:21) അവർ അനുഭവിക്കുവാനിരുന്ന കഷ്ടതയും (16:24-26), യേശുവിന്റെ മഹത്വം കാണിച്ചത് മറ്റൊരു ഉറപ്പാണെന്ന കാര്യത്തിൽ സംശയമില്ല. രൂപാന്തരത്തിലൂടെ ദൈവത്തിന്റെ തിരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ട മശിഹ ക്രൂശിൽ കഷ്ടതയേറ്റ് മരിക്കുക എന്നത് ദൈവിക മഹത്വത്തിന്റെ വാസ്തവത്തിലുള്ള സ്വഭാവമായിരുന്നു.¹

വാക്യം 1. മത്തായിയും മർക്കോസും കാല നിർണയാനുസരണം ആറു ദിവസം കഴിഞ്ഞിട്ടാണ് യേശു രൂപാന്തരപ്പെട്ട മലയിലേക്കു പോയത് (മർ. 9:2). എങ്ങനെയായാലും, ലൂക്കോസ് അത് സംഭവിക്കുന്നത് “ഏകദേശം എട്ട് ദിവസം കഴിഞ്ഞാണ്” എന്ന് പറയുന്നു (ലൂക്കോ. 9:28). ഈ വിവരണത്തിൽ വൈപരീത്യമില്ല. ആദ്യമായി, ലൂക്കോസ് ഉപയോഗിച്ചത് “ഏകദേശം” (ഹോശെയി) അല്ലെങ്കിൽ “ഏതാണ്ട്” (എൻഐവി), അത് സൂചിപ്പിക്കുന്നത്, അവൻ കൃത്യമായിട്ടല്ല പറയുന്നത് എന്നാണ്. രണ്ടാമതായി, സമയം ലൂക്കോസ് യെഹൂദ രീതിയനുസരിച്ചായിരിക്കാം തിട്ടപ്പെടുത്തിയത്. ആ വ്യവസ്ഥ അനുസരിച്ച് ഒരു ദിവസത്തിന്റെ ഒരു ഭാഗം മുഴുവൻ ദിവസമായി കണക്കാക്കും. മറ്റ് സംക്ഷിപ്ത എഴുത്തുകാർ കർത്താവിന്റെ വരുവാനുള്ള മരണത്തെക്കുറിച്ചുള്ള വെളിപ്പാട് അപ്പോസ്തലന്മാർക്ക് നൽകിയതിനെക്കുറിച്ചും വാസ്തവത്തിലുള്ള രൂപാന്തര ദിവസത്തെക്കുറിച്ചും, ഇടക്കുള്ള ആറു ദിവസത്തെ മാത്രമാണ് പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്.

പത്രോസിനേയും, യാക്കോബിനെയും, യോഹന്നാനെയും കർത്താവിന്റെ ഏറ്റവും അടുത്ത കൂട്ടാളികളായി അവന്റെ “ഉൾവലയത്തിൽ” ഉള്ളവരായി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. മുമ്പ്, ഈ മൂന്നു അപ്പോസ്തലന്മാർ മാത്രം സന്നിഹിതരായിരുന്നത്, യായിറോസിന്റെ മകളെ ഉയർപ്പിച്ചപ്പോഴായിരുന്നു (ലൂക്കോ. 8:41, 42, 51-56). പിന്നീട്, അവർ അടുത്തു വരുമ്പോൾ ഗെദ്ശമന തോട്ടത്തിൽ വെച്ച് അവൻ തീവ്ര വേദനയിൽ ആയിരുന്നപ്പോഴാണ് (26:36-45). അവൻ

അവരോടുള്ള ആ പ്രത്യേക അടുപ്പം നിമിത്തം, അവൻ രൂപാന്തരപ്പെട്ടപ്പോൾ, സാക്ഷികളാകുവാൻ അവരെ തിരഞ്ഞെടുത്തു.

ആ മഹനീയ രംഗത്തിനു സാക്ഷിയാകുവാൻ ആ മൂന്ന് അപ്പോസ്തലന്മാരെ മാത്രം എന്തുകൊണ്ട് അനുവദിച്ചു? കർത്താവിന്റെ വിഷമാവസ്ഥ മനസ്സിലാക്കുവാനും സഹതപിക്കുവാനും അവർക്ക് മാത്രം കഴിയും എന്നുള്ളതുകൊണ്ടായിരുന്നോ? അങ്ങനെയായിരുന്നില്ല എന്ന് താഴെ കൊടുത്തിരിക്കുന്ന പ്രസ്താവനകൾ തെളിയിക്കുന്നു (ലൂക്കൊ. 9:33). അവർ ആദ്യ ശിഷ്യന്മാർ ആയിരുന്നതുകൊണ്ടാണോ? അതിന്, നാം ചോദിക്കേണ്ടത്: അന്ത്രയോസും, ഫിലിപ്പോസും, നഥനയേലുമോ (യോഹ. 1:35-51)? എന്നാണ്.

ചുരുങ്ങിയ അംഗങ്ങളെ മാത്രം കാണിച്ചു കൊടുക്കുവാൻ, അവയൊന്നുമായിരുന്നില്ല ന്യായമായ കാരണം, അത് സംഭവിക്കുന്നതിനു മുമ്പ് വീണ്ടും പറയുന്നത് ഒഴിവാക്കുവാൻ യേശുവിന് കഴിയുമായിരുന്നു (17:9 നോക്കുക). പത്രോസ് ആ സംഭവത്തെക്കുറിച്ച് പറയുന്നത്, “ഞങ്ങൾ അവന്റെ മഹിമ കണ്ട സാക്ഷികളായിരുന്നു” എന്നാണ് (2 പത്രോ. 1:16). യോഹന്നാൻ 1:14-ൽ “ഞങ്ങൾ അവന്റെ തേജസ് കണ്ടു” എന്നു യോഹന്നാൻ പറഞ്ഞത് യേശുവിന്റെ രൂപാന്തരം മനസ്സിൽ കണ്ടുകൊണ്ടായിരിക്കാം. “രണ്ടോ മൂന്നോ സാക്ഷികളാൽ” ഏതു കാര്യവും ഉറപ്പാകുവാനുള്ള ബൈബിളിലെ ആവശ്യകതയോട് യോജിക്കുന്നതിനാണോ മൂന്നു അപ്പോസ്തലന്മാരെ കൊണ്ടു പോയത് (ആവ. 17:6; 19:15; മത്താ. 18:16; 2 കൊ. 13:1; 1 തിമോ. 5:19; എബ്രൊ. 10:28).

മത്തായി പറയുന്നതനുസരിച്ച്, യേശു മൂന്നു അപ്പോസ്തലന്മാരെ കൊണ്ടു പോയത് **ഉയർന്ന ഒരു മലയിലേക്കായിരുന്നു**. എങ്ങനെയായാലും, സുവിശേഷ എഴുത്തുകാർ ആരും ആ സ്ഥലം ഏതായിരുന്നു എന്ന് കൃത്യമായി പറയുന്നില്ല. പത്രോസ് ആ സംഭവത്തെ പിന്നീട് പറഞ്ഞപ്പോൾ, “വിശുദ്ധ പർവ്വതം” എന്നാണ് ഉപയോഗിച്ചത് (2 പത്രോ. 1:18). സ്ഥലം തിട്ടപ്പെടുത്തുക തീർച്ചയായും പ്രയാസമുള്ള കാര്യമാണ്.

പാരമ്പര്യം പറയുന്നത് ആ സ്ഥലം താബോർ പർവ്വതം ആയിരുന്നു എന്നാണ്, അത് നസ്രേത്തിന് തെക്കുപടിഞ്ഞാറായി ആറു മൈൽ അകലെയായിരുന്നു. ഭൂമിശാസ്ത്രപരമായി കർത്താവ് അവസാനമായി ഉണ്ടായിരുന്ന സ്ഥലമായ ഫിലിപ്പിന്റെ കൈസര്യയിൽ നിന്ന് മൂന്നു-ദിവസം യാത്ര ചെയ്താലാണ് ആ പർവ്വതത്തിൽ എത്തുക (16:13). എങ്ങനെയായാലും, താബോർ മലക്ക് ഏതാണ്ട് 1,800 അടി ഉയരമാണ് ഉണ്ടായിരുന്നത്, “ഉയർന്ന പർവ്വതം” എന്ന് പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത് അതിനോട് യോജിക്കുന്നതാണ്. കൂടാതെ, ക്രിസ്തുവിന്റെ സമയത്ത്, താബോർ മലയിൽ ഒരു റോമാ തൂൺ ഉണ്ടായിരുന്നു.² ആകയാൽ യേശു അവിടെ പോകുവാനുള്ള സാധ്യത വിരളമായിരുന്നു.

ഫിലിപ്പിന്റെ കൈസര്യയുടെ വടക്കു കിഴക്കായി പതിനാല് മൈൽ അകലെ സ്ഥിതിചെയ്തിരുന്ന ഹെർമോൻ മലയാണെന്ന് പലരും വിശ്വസിച്ചിരുന്നു, അതിന്റെ ശിഖരം മഞ്ഞുമൂടി ഏതാണ്ട് 9,000 അടി ഉയരത്തിലുള്ളതാകയാൽ അവിടെ ഇത് സംഭവിക്കുവാൻ സാധ്യത കുറവാണ് എങ്ങനെയായാലും, യെഹൂദ ശാസ്ത്രീമാർ (മർ. 9:14) അത്രയും വടക്ക് ജാതികൾ തിങ്ങിപ്പാർത്ത സ്ഥലം കണ്ടെത്തുക എന്നത് ചോദ്യം ഉയർത്തുന്നതാണ്.

വേറൊരു സാധ്യത പറയുന്നത് മെയ്റോൺ പർവതമായിരുന്നു എന്നാണ്, അത് ഗലീലാ കടലിന്റെ വടക്കു പടിഞ്ഞാറായി എട്ട് മൈൽ ദൂരെയായിരുന്നു. അതിന് 4,000 അടി ഉയരമുണ്ടായിരുന്നു, പാലസ്തീനിലെ ഏറ്റവും ഉയരമുള്ള

ഒന്നായിരുന്നു. യേശുവിനും ശിഷ്യന്മാർക്കും ഫിലിപ്പിന്റെ കൈസര്യയിൽ നിന്ന് (16:13) കഫർന്നഹൂമിലേക്ക് (17:24) വളരെ എളുപ്പത്തിൽ മെയ്റോൺ പർവ്വതത്തിലേക്ക് പോകാമായിരുന്നു.

വാക്യം 2. യേശു പ്രാർത്ഥിക്കുവാൻ മലയിലേക്ക് കയറിപ്പോയി (ലൂക്കൊ. 9:28). പ്രാർത്ഥിക്കുമ്പോൾ ശിഷ്യന്മാരുടെ സാന്നിധ്യത്തിൽവെച്ച് **അവൻ രൂപാന്തരം സംഭവിച്ചു.** “രൂപാന്തരപ്പെട്ടു”³ എന്നതിന്റെ ഗ്രീക്ക് വാക്കിൽ (*മെറ്റാമോർഫോ*) നിന്നാണ് ഇംഗ്ലീഷ് വാക്കായ “മെറ്റാമോർഫോസിസ്” വരുന്നത്. അതിനെയാണ് “രൂപാന്തരപ്പെട്ടു” എന്ന് റോമർ 12:2 ലും 2 കൊരിന്ത്യർ 3:18 ലും തർജ്ജമ ചെയ്തിരിക്കുന്നത്. പുറമേ നിന്നുള്ള മാറ്റം ഉള്ളിലേക്കു വരുന്നതിനേയാണ് *മെറ്റാമോർഫോ* സൂചിപ്പിക്കുന്നത്. മോശയുടെ കാര്യത്തിലേതു പോലെ യേശുവിന്റെ തേജസ് പ്രതിഫലിച്ചിരുന്നില്ല (പുറ. 34:29-35), എന്നാൽ അത് അവനിൽ തന്നെ വ്യാപിക്കുകയായിരുന്നു (കൊലൊ. 1:15; എബ്രൊ. 1:3). മൈക്കിൾ ജെ. വിൽകിൻസ് അതിനെ ഭൗതിക രൂപാന്തരമായി “യേശുവിന്റെ അവതാരത്തിനു മുമ്പുള്ള തേജസായി വിവരിച്ചിരിക്കുന്നു (യോഹ. 1:14; 17:5; ഫിലി. 2:6-7) വരുവാനിരുന്ന ഉയർപ്പിന്റെ മുൻകാഴ്ചയും (2 പത്രൊ. 1:16-18; വെളി. 1:16),” ആ രൂപാന്തരം “ദൈവ മഹത്വത്തിന്റെ സ്വഭാവമാണ്” വെളിപ്പെടുത്തിയത്.⁴

അവന്റെ മുഖം സൂര്യനെ പോലെ ശോഭിക്കുകയും, അവന്റെ വസ്ത്രം വെളിച്ചം പോലെ വെള്ളയായി തീരുകയും ചെയ്തു. ലൂക്കൊസ് പറഞ്ഞതനുസരിച്ച്, “മുഖത്തിന്റെ ഭാവം മാറി, ഉടുപ്പ് മിന്നുന്ന വെള്ളയായും തീർന്നു” (ലൂക്കൊ. 9:29). മർക്കൊസിന്റെ വിവരണത്തിൽ ചേർത്തിരിക്കുന്നത് “ഭൂമിയിൽ ഒരു അലക്കുകാരനും വെളുപ്പിപ്പാൻ കഴിയാതവണ്ണം അത്യന്തം വെളുപ്പായി തിളങ്ങി” (മർ. 9:3). കർത്താവിന്റെ പ്രത്യക്ഷതയിൽ സംഭവിച്ച മാറ്റം സൂചിപ്പിച്ച പ്രസ്താവനകൾ അവന്റെ ദൈവികമായ ഉത്ഭവത്തെയാണ് കാണിക്കുന്നത് (ദാനി. 7:9; മത്തൊ. 28:3; പ്രവൃ. 1:10; വെളി. 1:16; 4:4; 7:13; 10:1 നോക്കുക).

വാക്യം 3. ലൂക്കൊസിൽ വെളിപ്പെടുത്തിയതുപോലെ, അതു സംഭവിച്ചപ്പോൾ, മൂന്നു അപ്പൊസ്തലന്മാരും നിദ്രയിലാണ്ടുപോയി. ക്രിസ്തുവിന്റെ ജീവിതത്തിലെ നിർണ്ണായകമായ രണ്ട് സന്ദർഭങ്ങളിലും ആ മൂന്നു അപ്പൊസ്തലന്മാരും ഉറങ്ങിപ്പോയത് വിരോധാഭാസമായി തോന്നിയേക്കാം: അവൻ രൂപാന്തരപ്പെട്ടപ്പോഴും, അവൻ ഗെട്സെമന തോട്ടത്തിൽ പ്രാർത്ഥിച്ചപ്പോഴും (ലൂക്കൊ. 9:30-33; മത്തൊ 26:36-45). ഈ സമയത്ത്, അവർ പെട്ടെന്ന് ഉണർന്നപ്പോൾ, യേശു **മോശെയോടും, ഏലിയാവിനോടും** സംഭാഷിക്കുന്നതാണ് കണ്ടത്. ശിഷ്യന്മാർ അവരെ എങ്ങനെ തിരിച്ചറിഞ്ഞു എന്നു വേദഭാഗം പറയുന്നില്ല; അവരുടെ സംഭാഷണത്തിൽനിന്നായിരിക്കാം.

മോശയും ഏലിയാവും അപ്പോൾ പ്രത്യക്ഷമായത് സന്ദർഭത്തിനു യോജിക്കുന്നതായിരുന്നു. യിസ്രായേലിന്റെ വലിയ നിയമ ദാതാവായിരുന്നു മോശ (യോശു. 1:17 നോക്കുക), ദൈവം പറഞ്ഞതു അവൻ തന്നെ എഴുതി, “നിന്നെപ്പോലെ ഒരു പ്രവാചകനെ ഞാൻ അവർക്ക് അവരുടെ സഹോദരന്മാരുടെ ഇടയിൽനിന്നു എഴുന്നേൽപ്പിച്ചു എന്റെ വചനങ്ങളെ അവന്റെ നാവിന്മേലാക്കും. ഞാൻ അവനോട് കൽപിക്കുന്നതൊക്കെയും അവൻ അവരോട് പറയും” (ആവ 18:18). മോശ, ദൈവ കൽപനയനുസരിച്ച്, നെബോ പർവ്വതത്തിലേക്ക് പോകുകയും, “യഹോവയുടെ അരുളപ്പാടനുസരിച്ച്, മോവാബ്യ ദേശത്ത് വെച്ച് മരിക്കുകയും ചെയ്തു.” പിന്നെ ദൈവം “അവനെ മോവാബ്യ ദേശത്ത്

ബേത്ത്-പെയേരിനടുത്തുള്ള താഴ്വരയിൽ അടക്കി. എങ്കിലും, അവന്റെ ശവ കുഴിയുടെ കാര്യം ഇന്നുവരെയും ആരും അറിയുന്നില്ല” (ആവ. 34:5, 6).

വലിയ പ്രവാചകന്മാരിൽ ഒരാളായിരുന്നു ഏലിയാവ്. യിസ്രായേലിലെ വടക്കെ ഗോത്രങ്ങളെ വാണ ആഹാബ് രാജാവിന്റെ കാലത്ത് ബാലിനെ ആരാധിച്ചിരുന്നതിനെതിരായി പ്രവർത്തിച്ച അറിയപ്പെട്ട പ്രവാചകനായിരുന്നു അവൻ (1 രാജാ. 16:29-19:18). മരിക്കാതിരുന്ന രണ്ടുപേരിൽ ഒരാളായിരുന്നു ഏലിയാവ്.⁵ പകരം, അവനെ അഗ്നിരഥത്തിലും ചുഴലിക്കാറ്റിലും സ്വർഗത്തിലേക്ക് എടുക്കുകയായിരുന്നു (2 രാജാ. 2:11, 12).

സിനായ് പർവ്വതത്തിൽ വെച്ച് ദൈവത്തിന്റെ വെളിപ്പാടുകൾ ലഭിച്ചവരായിരുന്നു മോശെയും ഏലിയാവും (പുറ. 24:12-18; 34:1-9; 1 രാജാ. 19:8-12). പഴയ നിയമത്തിന്റെ അവസാന വാക്കുകളിൽ രണ്ടുപേരെ കുറിച്ചും പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു: “യഹോവയുടെ നാൾ വരുന്നതിനു മുമ്പെ ഞാൻ ഏലിയാ പ്രവാചകനെ അയക്കും ...” (മലാ. 4:5, 6). സ്പഷ്ടമായും യെഹൂദന്മാർ വിശ്വസിച്ചിരുന്നത് മോശെയും ഏലിയാവും ഒരുമിച്ചു വരുമെന്നാണ്.⁶ പഴയനിയമത്തിലെ ചരിത്രപരമായ രണ്ടു കാലഘട്ടത്തിലെ പ്രതിനിധികളായിരുന്നു രണ്ടുപേരും. യേശുവിനോടുകൂടിയുള്ള അവരുടെ പ്രത്യക്ഷത ന്യായപ്രമാണത്തിന്റെയും പ്രവാചകന്മാരുടേയും അവസാനമായി എന്ന സൂചനയായിരുന്നു (5:17, 18; ലൂക്കൊ. 24:44; റോമർ. 10:4; എഫെ. 2:14-16).

ആ ശ്രേഷ്ഠരായ രണ്ടുപേരും യേശുവുമായി സംസാരിക്കുകയായിരുന്നു. അവർ സംസാരിച്ചതെന്താണെന്ന് മത്തായി പറയുന്നില്ല. ലൂക്കൊസ് 9:31 പറയുന്നത്, “അവൻ യെരൂശലേമിൽ കൈവരിക്കുവാൻ പോകുന്നതിനെ കുറിച്ചായിരുന്നു” അവർ സംസാരിച്ചത് എന്നാണ്. അവൻ ക്രൂശിൽ മരണത്തെ അഭിമുഖീകരിക്കുവാനിരുന്നതിന് പിന്തുണയും പ്രോത്സാഹനവും നൽകുവാനായിരുന്നു അവർ യേശുവിനെ സന്ദർശിച്ചത് എന്നതായിരുന്നു ഒരു കാരണം. “പുറപ്പെട്ടു പോകുക” (എക്സോഡസ്) എബ്രായർ 11:22-ൽ തർജ്ജിമ ചെയ്തിരിക്കുന്നത് “പുറപ്പാട്” എന്നും 2 പത്രസ് 1:15-ൽ (കെജവി) “നിര്യാണം” എന്നുമാണ്.

വാക്യം 4. അപ്പൊസ്തലന്മാർ മൂന്നുപേരും ഉണർന്നപ്പോൾ, പത്രൊസ് യേശുവിനോട് പറഞ്ഞു, “കർത്താവേ, നാം ഇവിടെ ഇരിക്കുന്നത് നന്ന്.” എപ്പോഴുമെന്ന പോലെ, പത്രൊസ് ആയിരുന്നു അവരുടെ സംഘത്തിനു വേണ്ടി സംസാരിച്ചത്-ഇപ്പോൾ യാക്കോബിനും യോഹന്നാനും വേണ്ടിയായിരുന്നു. യേശുവിനെ അനുഗമിക്കുന്നത് ഒരു നേട്ടമുള്ള അംഗീകാരമായാണ് ആ സംഭവത്തെ പത്രൊസ് മനസ്സിലാക്കിയത്. മറ്റു ഒമ്പതു അപ്പൊസ്തലന്മാരെ ക്ഷണിക്കാത്തതിനാൽ അവർ താഴെ താഴ്വരയിലായിരുന്നു.

പത്രൊസ് തുടർന്നു, “നിനക്ക് സമ്മതമെങ്കിൽ ഞാൻ മൂന്നു കുടിൽ ഉണ്ടാക്കാം, ഒന്നു നിനക്കും, ഒന്ന് മോശെക്കും, ഒന്ന് ഏലിയാവിനും എന്നു പറഞ്ഞു.” “കുടിൽ” എന്നതുകൊണ്ട് പത്രൊസ് അർത്ഥമാക്കിയത് എന്താണ്? ഈ വാക്യത്തിലെ ഗ്രീക്ക് വാക്ക് (സ്കെനേ) “കുടാരങ്ങൾ” എന്നും (ആർ എസ്വി), “ഷെൽട്ടേഴ്സ്” എന്നും (എൻഐവി), “ശ്രീകോവിൽ” എന്നും തർജ്ജിമ ചെയ്യാം (എൻഎൽടി).

യെഹൂദന്മാർ മരുഭൂമിയിൽ ചുറ്റി നടന്ന നാൽപ്പതു-വർഷ കാലയളവ് ഓർപ്പിക്കുന്നതായിരുന്നു “കുടാരങ്ങൾ” അഥവാ സമാഗമന കുടാരങ്ങൾ. ആ സമയത്ത് അവർ കുടാരങ്ങളിലായിരുന്നു താമസിച്ചിരുന്നത് (ലേവ്യ. 23:33-44).

കൂടാരം പണിത് അതിൽ താമസിക്കുന്ന ആഴ്ചയിൽ ഓരോ കുടുംബവും വിരുന്നു് ഒരുക്കിയിരുന്നു. കൂടാരപെരുന്നാൾ ആഘോഷിച്ചിരുന്നതു് തിശ്ററി മാസത്തിലായിരുന്നു. ആ പെരുന്നാളിനായിട്ടായിരുന്നോ പത്രൊസ് മൂന്നു കുടിൽ ഉണ്ടാക്കട്ടെ എന്നു ചോദിച്ചതു്? അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ, യേശുവിന് രൂപാന്തരം സംഭവിച്ചതു് യെഹൂദമാസമായ തിശ്ററി (ഒക്ടോബർ) യിലായിരുന്നു, അതായതു് പെസഹയ്ക്കും യേശുവിനെ ക്രൂശിൽ തറെക്കുന്നതിനും ആറു മാസം മുൻപ്. എങ്ങനെയായാലും, അദ്ധ്യായത്തിൽ പിന്നീട് പറയുന്ന ചുങ്കം പിരിക്കൽ ആ സമയത്തെ ചോദ്യം ചെയ്യുന്നതാണ് (17:24 ന്റെ പരാമർശം നോക്കുക).

“ഔൽട്ടേഴ്സ്.” മോശെയും, ഏലിയാവും യേശുവിന്റെ അടുക്കൽ സന്നിഹിതരായതിനാൽ (ലൂക്കൊ. 9:33), ഒരുപക്ഷെ രാത്രി ചെലവഴിക്കുവാൻ പർവ്വതത്തിൽ ലഭ്യമായ കൊമ്പുകളും ഇലകളും ഉപയോഗിച്ച് ഓരോ കുടിൽ ഉണ്ടാക്കുവാനായിരുന്നേക്കാം പദ്ധതിയിട്ടതു്. അതായിരുന്നു അവൻ ഉദ്ദേശിച്ചതെങ്കിൽ അതു് അതിഥി സൽക്കാരത്തെയാണ് സൂചിപ്പിക്കുന്നതു്. ആ പർവ്വതത്തിലെ അവരുടെ താമസം ദീർഘിപ്പിച്ച്, അവരിൽനിന്നു പലതും പഠിക്കുവാൻ ആഗ്രഹിച്ചിരിക്കാം.

“ശ്രീകോവിൽ.” സമാഗമന കൂടാരം, മരുഭൂമിയിൽവെച്ച് യിസ്രായേൽ ദൈവത്തെ ആരാധിച്ചിരുന്ന സ്ഥലമായിരുന്നു (പുറ. 25:1-27:21). ദൈവത്തെ ആദരിക്കുന്നതിനും മഹത്വപ്പെടുത്തുന്നതിനുമായിരുന്നു അതു് ഉണ്ടാക്കിയിരുന്നതു്. അതുപോലെ, പത്രൊസ് യേശുവിനെയും, മോശെയെയും, ഏലിയാവിനെയും ആദരിക്കുന്നതിനായിരിക്കാം മൂന്നു കുടിൽ ഉണ്ടാക്കുവാൻ ആഗ്രഹിച്ചതു്. ചില രീതിയിൽ അവർ മൂന്നുപേരും മഹത്വീകരിക്കപ്പെട്ട അവസ്ഥയിൽ കണ്ടതിനാൽ (ലൂക്കൊ. 9:32), പത്രൊസ് അവരെ മൂന്നുപേരെയും തുല്യരായി കാണുകയും, മൂന്നുപേരെയും ഒരേ രീതിയിൽ ആദരിക്കുകയും ചെയ്യണമെന്നു വിചാരിച്ചിരിക്കാം.

പത്രൊസ് ഉദ്ദേശിച്ചതെന്തായിരുന്നാലും, അവന്റെ ആ ആവശ്യം പോയിന്റ് നഷ്ടമാക്കി. “താൻ പറഞ്ഞതു് ഇന്നതു് എന്നു അറിയാതെ പറഞ്ഞു” എന്നാണ് ലൂക്കൊസ് രേഖപ്പെടുത്തിയതു് (ലൂക്കൊ. 9:33). മർക്കൊസ് കുട്ടിചേർത്തതു് “ഭയപരവശരാകയാൽ” അവൻ “എന്തു പറയേണ്ടു എന്ന് അറിഞ്ഞില്ല” (മർ. 9:6). പത്രൊസ് വികാരാവേശത്തിലായതിനാൽ, ആ നിമിഷം ചിന്തിക്കാതെയാണ് പറഞ്ഞതു്. വാസ്തവത്തിലുള്ള വികാരം നല്ലതാണ്, പക്ഷെ വികാരം വിവേകത്തെ മറികടക്കുവാൻ അനുവദിക്കരുതു്.

വാക്യം 5. “അവൻ പറയുമ്പോൾ തന്നെ” എന്ന പ്രയോഗം അർത്ഥമാക്കുന്നതു് പത്രൊസ് തടസപ്പെടുത്തുകയായിരുന്നു എന്നാണ്. ദൈവം സംസാരിച്ചപ്പോൾ, അതു് ഒരു അത്ഭുത ദൃശ്യം തന്നെയായിരുന്നു: **പ്രകാശമുള്ളൊരു മേഘം** അവരെ മൂടി. ആ വാക്ക് ബൈബിളിൽ ഉപയോഗിച്ചിട്ടില്ലെങ്കിലും, സാധാരണ അത്തരം മേഘം പ്രകാശത്തോടെയും ചിലപ്പോൾ, പുകയോടുകൂടെയുമാണ് കാണപ്പെട്ടിരുന്നതു്,⁷ അതിനെ പിന്നീടുള്ള യെഹൂദ പണ്ഡിതന്മാർ വിളിച്ചതു് “ശെക്കിനാ” എന്നാണ്. ആ മേഘപ്രതിഭാസം എല്ലായ്പ്പോഴും ദൈവത്തിന്റെ സാന്നിധ്യത്തെയാണ് പ്രതിനിധീകരിക്കുന്നതു്. ഒരുപക്ഷെ, പത്രൊസ് നിർദ്ദേശിച്ച കൂടാരത്തിന്റെ ശോഭയേക്കാൾ വലിയ മഹത്വം ആ മേഘത്തിനുണ്ടായിരുന്നേക്കാം.⁸ ക്രിസ്തീയ യുഗത്തിൽ, ദൈവം തിരഞ്ഞെടുത്ത തന്റെ പ്രത്യേക വക്താവായ യേശു മുഖാന്തരം ആണ് മനുഷ്യരോട്

സംസാരിക്കുന്നത്.⁹

ദൈവം ഇടിവെട്ടുന്ന ശബ്ദത്തിൽ പറയുന്നു, “ഇവൻ എന്റെ പ്രിയപുത്രൻ, ഇവനിൽ ഞാൻ പ്രസാദിച്ചിരിക്കുന്നു, നിങ്ങൾ ഇവന്നു ചെവി കൊടുപ്പിൻ!” ഈ പർവ്വതത്തിൽ വെച്ച് യേശുവിന് “പിതാവിൽനിന്നു തേജസും മാനവും ലഭിച്ചു” എന്നു പത്രൊസ് പിന്നീട് എഴുതി. മേഘത്തിൽ ദൈവത്തിൽനിന്നുണ്ടായ വെളിപ്പാടിനെ കുറിച്ച് അപ്പൊസ്തലൻ വിവരിച്ചത് “തേജസുള്ള മഹിമ” എന്നാണ് (2 പത്രോ. 1:17). മോശെയും ഏലിയാവും, യേശുവും തുല്യരല്ല എന്നായിരുന്നു ദൈവം വെളിപ്പെടുത്തിയത്. ക്രിസ്തു ദൈവപുത്രൻ ആയതുകൊണ്ട്, ദൈവമാണ്. എങ്ങനെയായാലും, യേശുവിന്റെ സ്നാന സമയത്ത് നടത്തിയ പ്രഖ്യാപനത്തേക്കാളുപരിയായ അറിയിപ്പാണ് ഇപ്പോൾ നടത്തിയത് (3:17 ന്റെ പരാമർശം നോക്കുക). അവൻ കൂട്ടിച്ചേർത്തു, “ഇവന്നു ചെവി കൊടുപ്പിൻ!” മുൻപ് തന്റെ ആഗ്രഹം പ്രകടിപ്പിച്ച് ശാസിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ച പത്രൊസിന് ആ പ്രബോധനം പ്രത്യേകിച്ച് ഉചിതമായിരുന്നു (16:21-23). യേശു ആധികാരിക പ്രവാചകൻ ആയിരുന്നതിനാൽ, ആളുകൾ അവന്റെ വചനങ്ങൾ കേൾക്കണമായിരുന്നു (ആവ. 18:15, 19; പ്രവൃ. 3:22, 23; 7:37). ഇന്ന് ദൈവത്തിന്റെ വക്താവായി അവൻ മാത്രമാണുള്ളത് (എബ്രാ. 1:1, 2). അവന്റെ അന്തിമ തീരുമാനം അറിയുവാൻ എല്ലാവരും “ക്രിസ്തുവിന്റെ ന്യായവിസ്താരത്തിനായി അവന്റെ മുൻപിൽ” ലോകാവസാനം നിൽക്കേണം (2 കൊ. 5:10).

വാക്യം 6. ദൈവത്തിന്റെ അത്ഭുത സാന്നിധ്യം പത്രൊസിലും, യാക്കോബിലും, യോഹന്നാനിലും സ്വാഭാവികമായ പ്രതികരണമാണ് ജനിപ്പിച്ചത്: **അവർ ഭയപരവശരായി വീണു.** ആരുടെയെങ്കിലും മുൻപാകെ, മുഖം തറയിൽ മുട്ടുന്നവിധത്തിൽ കുമ്പിടുന്നത് ആലങ്കാരികമായി താഴ്മയും, ബഹുമാനവുമാണ് കാണിക്കുന്നത്. ആളുകൾ ദൈവത്തെയോ അവന്റെ പ്രതിനിധികളെയോ കണ്ടുമുട്ടുമ്പോൾ, പലപ്പോഴും കുമ്പിടാറുണ്ടായിരുന്നു (ഉപ്. 17:3; ലേവ്യ. 9:24; യോശു. 5:14; ന്യായാ. 13:20; 1 രാജാ. 18:39; യെഹെ. 1:28; 3:23; 43:3; 44:4). ഭയം നിമിത്തമായിരുന്നു ശിഷ്യന്മാർ മൂന്നു പേരും കുമ്പിട്ടത്. ദൈവമഹത്വം-യാദൃശ്ചികമായി-കണ്ടതിനാൽ മരിച്ചുപോകുമെന്നു പോലും അവർ ഭയപ്പെട്ടിരിക്കാം (ന്യായാ. 6:22, 23; 13:20-22).

വാക്യം 7. യേശു വന്നു അവരെ തൊട്ടു പറഞ്ഞു, “എഴുന്നേൽപ്പിൻ, ഭയപ്പെടേണ്ടാ.” അവൻ ആദ്യം അപ്പൊസ്തലന്മാരെ തൊട്ട് ആശ്വസിപ്പിച്ചു (8:3, 15; 9:20, 25, 29; 14:36; 20:34) പിന്നെ പ്രബോധന വാക്കുകളാലും ആശ്വസിപ്പിച്ചു (9:2, 22; 14:27; 28:10). 6, 7 എന്നീ വാക്യങ്ങൾക്ക് സമാന്തരമായി എടുക്കാവുന്നതാണ് വെളിപ്പാട് 1:17. യോഹന്നാൻ, ക്രിസ്തുവിനെ ദർശനത്തിൽ കണ്ടപ്പോൾ, അവൻ “മരിച്ചവനെ പോലെ വീണുപോയി” പ്രതികരണമായി യേശു യോഹന്നാനെ തൊട്ടു ഭയപ്പെടേണ്ടാ എന്നു പറഞ്ഞു.

വാക്യം 8. ശിഷ്യന്മാരെ യേശു വീണ്ടും ഉറപ്പിച്ച ശേഷം, ശിഷ്യന്മാർ തറയിൽനിന്നു തല ഉയർത്തി നോക്കിയപ്പോൾ, **യേശുവിനെ അല്ലാതെ അപ്പോൾ മറ്റാരെയും കണ്ടില്ല.** ഗ്രീക്ക് വേദപുസ്തകത്തിൽ എൻഫ്എസ്ബി യിൽ യേശു മാത്രമായി ശേഷിച്ചു എന്നു ഉറപ്പിയാണ് പറയുന്നത്. ദൈവസാന്നിധ്യത്തെ പ്രതിഫലിപ്പിച്ച മേഘത്തെ മാറ്റി. മോശെയും ഏലിയാവും അപ്രത്യക്ഷമായി. യേശുവിനെ മാത്രം കണ്ട ശിഷ്യന്മാർക്ക് ഇപ്പോൾ ആശ്വാസമായി.

**ഏലിയാവിനെ കുറിച്ചുള്ള
ശിഷ്യന്മാരുടെ ചോദ്യങ്ങൾ (17:9-13)**

⁹അവൻ മലയിൽനിന്നു ഇറങ്ങുമ്പോൾ യേശു അവരോട്, “മനുഷ്യപുത്രൻ മരിച്ചവരുടെ ഇടയിൽനിന്നു ഉയിർത്തെഴുന്നേൽക്കുംവരെ ഈ ദർശനം ആരോടും പറയരുത്” എന്നു കൽപിച്ചു. ¹⁰ശിഷ്യന്മാർ അവനോട്, “എന്നാൽ ഏലിയാവ് മുമ്പേ വരേണ്ടത് എന്നു ശാസ്ത്രീമാർ പറയുന്നത് എന്ത് എന്നു ചോദിച്ചു.” ¹¹അതിന്നു അവൻ, “ഏലിയാവ് വന്നു സകലവും യഥാസ്ഥാനത്താക്കും സത്യം. ¹²എന്നാൽ ഏലിയാവ് വന്നു കഴിഞ്ഞു എന്നു ഞാൻ നിങ്ങളോട് പറയുന്നു; എങ്കിലും അവർ അവനെ അറിഞ്ഞുകൊള്ളാതെ തങ്ങൾക്ക് തോന്നിയതെല്ലാം അവനോട് ചെയ്തു. അപ്പോഴും മനുഷ്യപുത്രനും അവരാൽ കഷ്ടപ്പെടുവാനുണ്ട് എന്നു ഉത്തരം പറഞ്ഞു.” ¹³അവൻ യോഹന്നാൻ സ്നാനപകനെ കുറിച്ചു തങ്ങളോട് പറഞ്ഞു എന്നു അവർ ഗ്രഹിച്ചു.

വാക്യം 9. തീർച്ചയായും, യേശുവും മൂന്ന് അപ്പൊസ്തലന്മാരും ആരാത്രി പർവ്വതത്തിൽ കഴിച്ചു കൂട്ടി, കാരണം ലൂക്കൊസ് 9:37 പറയുന്നത്, “പിറ്റേന്നാൾ” അവർ മലയിൽനിന്നു “ഇറങ്ങി വന്നപ്പോൾ” എന്നാണ്. ഇറങ്ങി വരുമ്പോൾ, അവൻ അവരോട് കൽപിച്ചു പറഞ്ഞു, “മനുഷ്യപുത്രൻ മരിച്ചവരിൽനിന്നും ഉയിർത്തെഴുന്നേറ്റു വരുന്നതുവരെ ഈ ദർശനം ആരോടും പറയരുത്.” പതിവുപോലെ ആ അത്ഭുതസംഭവവും, ക്രിസ്തു എന്ന തന്റെ വ്യക്തിത്വവും നിശബ്ദമായി സൂക്ഷിപ്പാൻ അവൻ ആഗ്രഹിച്ചു (8:4; 9:30; 12:16; 16:20). രൂപാന്തരം വ്യാപിപ്പിക്കുന്നത് ഒരു യെഹൂദനും ഗുണം ചെയ്യുകയില്ല, ഭൗതികരാജ്യം ഭരിക്കുന്ന ഒരു സൈനിക മശിഹായെ ആയിരുന്നു അവർ പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്നത്. അവർ തീർച്ചയായും അതിനെ തെറ്റായി വ്യാഖ്യാനിക്കും. എങ്ങനെയായാലും, ഉയിർത്തെഴുന്നേൽപ്പിനുശേഷം, രൂപാന്തരം പല സത്യങ്ങളെയും പുറത്തു കൊണ്ടുവന്നു: (1) യേശുവിന്റെ ദൈവികത്വം, (2) ക്രൂശിൽ മരിക്കാനുള്ള അവന്റെ മനസ്സ്, (3) സ്വർഗത്തിലെ അവന്റെ ആത്മീയ വാഴ്ച, (4) മടങ്ങി വരുമെന്ന വാഗ്ദാനത്തിന്റെ ഉറപ്പ് (2 പത്രോ. 1:16-18).

“ദർശനം” എന്നതിന്റെ ഗ്രീക്ക് വാക്ക് (*ഹൊരാമാ*) രൂപാന്തരത്തിന്റെ യഥാർത്ഥ മാറ്റ് കുറയ്ക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ പുതിയ നിയമത്തിൽ “ദർശനം” എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന മിക്കതും (പ്രവൃ. 9:10; 10:3; 11:5; 12:9; 16:9; 18:9), “കണ്ടത്” എന്ന അർത്ഥത്തിലാണ് ഉപയോഗിച്ചിട്ടുള്ളത്. പ്രവൃത്തികൾ 7:31-ൽ മുൾപ്പടർപ്പ് കത്തിയതിനെ കുറിച്ചു പറഞ്ഞപ്പോൾ ഉപയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു, മോശെ “അപ്പോൾ ആശ്ചര്യപ്പെട്ടു” എന്നു പറയുന്നു (പുറ. 3:3 നോക്കുക). എൻഐവിയിൽ വാക്യം 9 പറയുന്നതു “നിങ്ങൾ കണ്ടത് ആരോടും പറയരുത്” എന്നാണ്.

ഒരിക്കൽ കൂടെ, യേശു വരുവാനുള്ള തന്റെ മരണത്തെയും ഉയിർപ്പിനെയും സൂചിപ്പിച്ചു (16:21 നോക്കുക). എങ്ങനെയായാലും, അവന്റെ വാക്കുകൾ ഉയിർത്തെഴുന്നേൽപ്പിനെ കൂടുതൽ വ്യക്തമാക്കുന്നു. തന്റെ കഷ്ടതയേക്കാളും മരണത്തേക്കാളും കല്ലറവിട്ട് ജയാളിയായി വരുന്നതിലേക്കാണ് അവൻ തന്റെ ശിഷ്യന്മാരെ തിരിക്കുന്നത്.

വാക്യം 10. ശിഷ്യന്മാർക്ക്, അപ്പോഴും മോശെയും ഏലിയാവും പ്രത്യക്ഷമായത് മനസ്സിലാക്കാതെ അവനോട് ചോദിച്ചു, “എന്നാൽ മുമ്പേ ഏലിയാവ് വരേണ്ടത് എന്ത് ശാസ്ത്രീമാർ പറയുന്നത് എന്ത്?” മലാഖി 4:5 ലെ പ്ര

വചനവുമായി ബന്ധപ്പെട്ടതായിരുന്നു അവരുടെ ചോദ്യം: “യഹോവയുടെ വലുതും പ്രസിദ്ധവുമായ നാൾ വരുംമുമ്പെ ഞാൻ നിങ്ങൾക്ക് ഏലിയാ പ്രവാചകനെ അയക്കും.” ആ വാക്യത്തിന്റെ അടിസ്ഥാനത്തിൽ, ഏലിയാവ് അക്ഷതമായി വരും എന്നായിരുന്നു ശാസ്ത്രീമാർ പഠിപ്പിച്ചിരുന്നത്.¹⁰ മൂന്നെ, “എങ്കിൽ” അതു ന്യായവിധിക്കുമുമ്പെ ആയിരിക്കാം, അതുകൊണ്ട് ആ പ്രവചന നിറവേറലായിരിക്കാം ഇപ്പോൾ കണ്ടത് എന്നായിരുന്നു അപ്പൊസ്തലന്മാർ വിചാരിച്ചത്. ഏലിയാവ് മൂന്നെ വരും എന്നു പറയുന്നത് മശിഹാ വരുന്നതിനു “മൂന്നെ” ആയിരിക്കുമെന്നു പഠിപ്പിച്ചിരിക്കുവാനാണ് മറ്റൊരു സാധ്യത.¹¹ ഈ സംഭവത്തിൽ രൂപാന്തരത്തിൽ ഏലിയാവ് വരുന്നതിനു മുൻപ് യേശു വന്നിരിക്കുന്നതിൽ അവർ പരിഭ്രാന്തരായിരുന്നു.

വാക്യം 11. അതിനോട് പ്രതികരിച്ച് യേശു പറഞ്ഞു, “**ഏലിയാവ് വന്നു സകലവും യഥാസ്ഥാനത്താക്കും സത്യം.**” തത്വത്തിൽ അവൻ ശാസ്ത്രീമാരോട് യോജിക്കുന്നതായിരുന്നു ആദ്യത്തെ അവന്റെ വാക്കുകൾ. കൂടാതെ അത് ഏലിയാവിന്റെ പ്രവചനമായ “അവൻ വന്നു അപ്പന്മാരുടെ ഹൃദയം മക്കളോടും മക്കളുടെ ഹൃദയം അപ്പന്മാരോടും നിരപ്പിക്കും.” എന്നതും ഉറപ്പിക്കുന്നതായിരുന്നു (മലാ. 4:6). “സകലവും യഥാസ്ഥാനത്താക്കും” എന്നത് ക്രിസ്തീയ കാലഘട്ടത്തിൽ എല്ലാം യഥാസ്ഥാനത്താക്കുവാൻ ക്രിസ്തുവിനു മാത്രമേ കഴിയൂ. എന്നാൽ ഏലിയാവ് വന്നു സകലവും യഥാസ്ഥാനമാക്കും എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്, മശിഹാക്കുള്ള “എല്ലാ തയ്യാറെടുപ്പും” യഥാസ്ഥാനത്താക്കുമെന്നാണ് അർത്ഥം, അതായത് മാനസാന്തരവും ആത്മീയ നവീകരണവും.¹²

വാക്യം 12. യേശു ആ പ്രശ്നം വ്യക്തമാക്കി കൊടുത്തു: “**എന്നാൽ ഏലിയാവ് വന്നു കഴിഞ്ഞു എന്നു ഞാൻ നിങ്ങളോട് പറയുന്നു. എങ്കിലും അവർ അവനെ അറിഞ്ഞുകൊള്ളാതെ, തങ്ങൾക്ക് തോന്നിയതെല്ലാം അവനോട് ചെയ്തു.**” ശാസ്ത്രീമാരുടെ പ്രത്യേക തത്വത്തിന്റെ പ്രായോഗികതയോട് യേശു യോജിച്ചില്ല. പഴയനിയമ പ്രവാചകൻ വീണ്ടും പ്രത്യക്ഷനാവാനായിരുന്നു അവർ പ്രതീക്ഷിച്ചത് (യോഹ. 1:19, 21 നോക്കുക). എന്നാൽ ദൈവം “[ക്രിസ്തുവിനു] മുൻപായി ഏലിയാവിന്റെ ശക്തിയോടും ആത്മാവോടും കൂടി” യോഹന്നാൻ സ്നാപകനെ അയച്ചു (ലൂക്കൊ. 1:17). “ഏലിയാവ്” (യോഹന്നാൻ സ്നാപകൻ) വന്നു കഴിഞ്ഞു, എന്നാൽ മാനസാന്തരപ്പെടുവാനുള്ള അവന്റെ ആഹ്വാനം യെഹൂദന്മാർ തള്ളിക്കളഞ്ഞു (3:7-10; 11:16-18; 21:25). യോഹന്നാൻ നീതിമാനായിരുന്നു എങ്കിലും, ഹെരോദാവ് അവനെ തടവിലാക്കുകയും അവസാനം മരണത്തിന് ഏൽപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു (14:3-12). അതേ രീതിയിലുള്ള കഷ്ടത തനിക്കും ഉണ്ടാകുമെന്ന് യേശു പറഞ്ഞു.

വാക്യം 13. യേശു വിശദീകരിച്ചപ്പോൾ, **അവൻ യോഹന്നാൻ സ്നാപകനെ കുറിച്ചായിരുന്നു പറഞ്ഞതെന്ന് ശിഷ്യന്മാർക്ക് മനസിലായി.** മുൻപ് ഒരവസരത്തിൽ, യോഹന്നാന്റെ സ്വഭാവത്തെ കുറിച്ച്, കർത്താവ് പറഞ്ഞു, “നിങ്ങൾക്ക് പരിഗ്രഹിപ്പാൻ മനസുണ്ടെങ്കിൽ, വരുവാനുള്ള ഏലിയാവ് അവൻ തന്നെ” (11:14). മലയിൽനിന്നും ഇറങ്ങിവന്നപ്പോൾ പത്രോസും, യാക്കോബും യോഹന്നാനും അത് ഓർമ്മിക്കുവാൻ സാധ്യതയുണ്ടായിരുന്നു.

പാഠങ്ങൾ

ദൈവത്തോടുള്ള നമ്മുടെ സേവനം (അദ്ധ്യായം 17)

1. ചിലപ്പോൾ സ്വർഗീയ വാഴ്ചയിൽ ഉൾപ്പെടുന്നതാണ് ദൈവത്തോടുള്ള സേവനം (17:1-13). യേശുവിനു പർവ്വതത്തിൽ വെച്ചുണ്ടായ മഹതീകരണം സ്വർഗീയമായിരുന്നു, ആ അനുഭവം നമുക്ക് ഇവിടെ ലഭിക്കുകയില്ല. ദൈവ വചനം ധ്യാനിച്ചാൽ, സ്വർഗീയാവസ്ഥ നമ്മുടെ ചിന്തയിൽ കൊണ്ടുവരാം. നമ്മുടെ മനസിൽ നിറക്കേണ്ടത് സ്വർഗത്തിൽ അനുഭവിക്കുവാനിരിക്കുന്ന നിത്യജീവനാണ് (2 കൊരി. 4:16; 5:1-7; 2 പത്രോ. 3:13).

2. ഭൂമിയിലെ ഭൗതിക ഗോളത്തിൽ ഉൾപ്പെട്ടതാണ് ദൈവത്തോടുള്ള നമ്മുടെ സേവനം (17:14-23). മൂന്നു അപ്പൊസ്തലന്മാർക്കും പർവ്വതത്തിൽ തന്നെ താമസിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അവർക്ക് പർവ്വത ശിഖരത്തിൽനിന്നു ഭൂമിയുടെ താഴ്വരയിലേക്ക് മടങ്ങി വരേണ്ടി വന്നു.നാമും അതേപോലെ, ദൈവത്തിന് ആവശ്യം തിരിച്ചറിയണം. ചില സഭാ ഹാളിനു മുകളിൽ ഇതു പോലെയുള്ള ബോർഡ് കാണാം, “ആരാധനക്കായി വരിക, സേവനത്തിനായി പോകുക.”

3. രാഷ്ട്രീയവും നിയമവും ഉൾപ്പെടുന്നതാണ് ദൈവത്തോടുള്ള നമ്മുടെ സേവനം (17:24-27). യേശുവിന്റെ മറ്റ് ഉപദേശങ്ങളും മാതൃകയുമായി യോജിക്കുന്നതായിരുന്നു ചുങ്കം കൊടുക്കുന്നതിനെ കുറിച്ചുള്ള ഉപദേശം (22:21). അധികാരികൾക്ക് കീഴ്പ്പെട്ട് അനുസരിക്കേണ്ടതിന്റെ പ്രാധാന്യം പൗലൊസും പഠിപ്പിച്ചിരുന്നു (റോമർ. 13:1-7). ഏതു രാഷ്ട്രീയ സാഹചര്യത്തിലും, നിയമങ്ങൾ പാലിച്ച് ക്രിസ്ത്യാനികൾ നല്ല പൗരന്മാരായിരിക്കണം (പ്രവൃ. 25:11).

യേശുവിന്റെ രൂപാന്തരം (17:1-8)

വിവിധ വിഷയങ്ങളെ കുറിച്ച് ചുരുങ്ങിയത് അഞ്ചു വസ്തുതകൾ പഠിപ്പിക്കുന്നതാണ് യേശുവിന്റെ രൂപാന്തരം.

1. പഴയനിയമം ഉടൻ നീക്കി കളഞ്ഞ് പുതിയ നിയമത്തെ സ്ഥാപിക്കും. “പഴയതാകുന്നതും, ജീർണ്ണിക്കുന്നതും,” “നീങ്ങി പോകുവാനടുത്തിരിക്കുന്നതും” ആയിരുന്നു പഴയനിയമം (എബ്രാ. 8:13). അതിനു പകരമായി എല്ലായിടത്തും എല്ലാവർക്കുമായുള്ള പുതിയ നിയമമാണ് വരുന്നത് (എബ്രാ. 8:7-12).

2. മരണത്തോടെ നാം ഇല്ലാതാകുന്നില്ല. പർവ്വതത്തിൽ വെച്ച് മോശെയും ഏലിയാവും പ്രത്യക്ഷമായത് ആ സത്യത്തെ ഉറപ്പിക്കുന്നു. മരണം ഭൗതികമായ സ്ഥിതിയിൽനിന്നും ആത്മീയ സ്ഥിതിയിലേക്കുള്ള മാറ്റമാണ് (സഭാ. 12:5). ശരീരത്തിൽനിന്നും ആത്മാവ് വേർപിരിയുന്നതാണ് ഭൗതിക മരണം (സഭാ. 12:7; യാക്കോ. 2:26). ആത്മാവ് ദൈവത്തിൽനിന്നും വേർപിരിയുന്നതാണ് ആത്മീയ മരണം (2 തെസ്സ. 1:9).

3. മരണത്താൽ നമ്മുടെ വ്യക്തിത്വം നഷ്ടപ്പെടുന്നില്ല. പത്രോസും യോഹന്നാനും, യാക്കോബും എങ്ങനെ മോശെയേയും, ഏലിയാവിനേയും തിരിച്ചറിഞ്ഞു എന്നു നമ്മോട് പറയുന്നില്ല. മോശെ അപ്പോഴും മോശെയും, ഏലിയാവ് അപ്പോഴും ഏലിയാവും ആയിരുന്നു എന്നു നമുക്ക് തിരുവെഴുത്തിൽനിന്നും മനസ്സിലാക്കാം. ലാസർ അബ്രഹാമിന്റെ മടിയിലേക്ക് പോയിട്ടും ലാസർ തന്നെയായിരുന്നു. യാതൊരു സ്ഥലത്തേക്ക് പോയ ധനവാനും അതേ വ്യക്തി തന്നെയായിരുന്നു (ലൂക്കോ. 16:19-31). ഭൂമിയിൽ വെച്ച് അറിയാമാ

യിരുന്നവരെ സ്വർഗത്തിൽ തിരിച്ചറിയാമെന്ന് പൗലോസ് പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്നു (2 കൊ. 4:14; 1 തെസ. 2:19, 20). ഭാവിയിൽ അന്യോന്യം തിരിച്ചറിയാമെന്ന പ്രബോധനം അവൻ തെസലോനികുകൾക്ക് നൽകി (1 തെസ. 4:13-18).

4. നാം ആരാധിക്കേണ്ടത് ക്രിസ്തുവിനെ. മോശെയും ഏലിയാവും വലിയവരായിരുന്നു എങ്കിലും, അവർ ക്രിസ്തുവിനു തുല്യരായിരുന്നില്ല. അവർ മനുഷ്യരായിരുന്നു. എന്നാൽ ക്രിസ്തു ദൈവം ആയിരുന്നു. അവരെ ആരാധിക്കരുതായിരുന്നു, എന്നാൽ ക്രിസ്തുവിനെ ആരാധിക്കണമായിരുന്നു.

5. ക്രിസ്തു ഇന്ന് ദൈവത്തിന്റെ വക്താവാണ്. യിസ്രായേൽ വാഗ്ദത്ത ദേശത്ത് പ്രവേശിക്കുന്നതിനു മുൻപ് യെഹൂദന്മാർക്കുള്ള ദൈവത്തിന്റെ വക്താവായിരുന്നു മോശ (പുറ. 3; 4) വായ്മൊഴിയായി, പ്രവചിച്ച പ്രവാചകന്മാരിൽ ഏറ്റവും വലിയവനായിരുന്നു ഏലിയാവ്. അവൻ യെഹൂദിയുടേയും യിസ്രായേലിന്റെയും വക്താവായിരുന്നു. നാം ജീവിക്കുന്ന ഈ കാലയളവിലെ ദൈവത്തിന്റെ വക്താവ് യേശു മാത്രമാണെന്ന് പർവ്വതത്തിലെ രൂപാന്തര സംഭവം തെളിയിക്കുന്നു (17:5; എബ്രാ. 1:1, 2). അതുകൊണ്ട്, പിൽക്കാല പ്രവാചകന്മാരോ, പിൽക്കാല വെളിപ്പാടുകളോ ഇല്ല (യൂദാ. 3).

മരണം ഒരു പുറപ്പെടലാണ് (17:3)

മറുപടിയെടുക്കുന്നവർക്ക് മരണമല്ല, മരണത്തിനുശേഷം പുറപ്പെട്ടപ്പോൾ, അവർ മോശെയോടും ഏലിയാവിനോടും സംസാരിച്ചു. ലൂക്കോസ് 9:31 പറയുന്നത്, അപ്പോൾ സംസാരിച്ച വിഷയം “പുറപ്പെട്ടപ്പോൾ” (എക്സോഡോസ്) ആയിരുന്നു എന്നാണ്. ഭൗതികമായ അവസ്ഥയിൽ നിന്നും ആത്മീകമായ അവസ്ഥയിലേക്കുള്ള മാറ്റമാണ് മരണം (സഭാ. 12:5, 7; ഫിലി. 1:19-21). ക്രിസ്ത്യാനികൾക്ക് മരണം, ശൂന്യതയിലേക്കുള്ള യാത്രയല്ല, പക്ഷെ നശിച്ചുപോകുന്ന ഭൗതിക ശരീരത്തിന്റെ അടിമത്വത്തിൽനിന്നും സ്വർഗീയ ഭവനത്തിലെ സുഖത്തിലേക്കുള്ള യാത്രയാണ് (യോഹ. 14:1-6; 2 കൊ. 5:1-4). മോശെയും ഏലിയാവും അവനു വേണ്ടി ചെയ്തതു അവൻ നമുക്കു വേണ്ടി ചെയ്യുന്നു-അതിലും കൂടുതൽ ചെയ്യുന്നു. മരണത്തെ കീഴ്പ്പെടുത്തി, കല്ലറക്കു നമ്മെ പിടിച്ചുവെക്കുവാൻ പറ്റാത്തവണ്ണം-ഒരാൾ മരിച്ചാലും വീണ്ടും ജീവിക്കുമെന്ന് അവൻ ഉറപ്പാക്കിയിരിക്കുന്നു (1 കൊ. 15:50-58). അവസാനത്തെ ശത്രുവിനെയും അവൻ കീഴ്പ്പെടുത്തി ജയിച്ചിരിക്കയാൽ, നമുക്കും ആ വിജയം പങ്കിടുവാൻ സാധിക്കും (1 കൊ. 15:25, 26).

വരുവാനുള്ള ഏലിയാവ് (17:9-13)

“ഏലിയാവ് മുമ്പെ വരേണ്ടത്” എന്ന് ശാസ്ത്രീമാർ പറയുന്നത് എന്ത്? എന്നു ശിഷ്യന്മാർ ചോദിച്ചപ്പോൾ (17:10), അതിൽ രണ്ടിമാരുടെ പാരമ്പര്യം മാത്രമല്ല ഉൾപ്പെട്ടിരുന്നത്, പിന്നെയോ അവർ മലാഖിയുടെ പ്രവചനത്തെ കുറിച്ചുമായിരുന്നു ചോദിച്ചത് (മലാ. 4:5, 6).

“ഏലിയാവ് വന്നു കഴിഞ്ഞു, എന്നാൽ അവർ അവനെ തിരിച്ചറിഞ്ഞില്ല” എന്നു യേശു അവരോട് പറഞ്ഞു (17:12). “യോഹന്നാൻ സ്നാനം പങ്കിടുന്നവൻ ചുണ്ണാണിനെപ്പോലെയാണ് അവൻ പറഞ്ഞതെന്ന് ശിഷ്യന്മാർ മനസ്സിലാക്കി” (17:13). വരുവാനുള്ള ഏലിയാവ് യോഹന്നാനായിരുന്നു എന്ന് ആദ്യം അവർ അവരോട് പറഞ്ഞിരുന്നു (11:14). യോഹന്നാൻ സ്നാനം പങ്കിടുന്നവന്റെ അപ്പനായ സെഖര്യാവിനോട് “നിന്റെ മകൻ ഏലിയാവിന്റെ ആത്മാവോടും ശക്തിയോടും കൂടെ ആയിരിക്കും

വരുന്നത് എന്ന് ഒരു ദൂതൻ അറിയിച്ചിരുന്നു (ലൂക്കൊ. 1:17). പിന്നെ, എന്തുകൊണ്ടാണ് താൻ ഏലിയാവ് അല്ല എന്നു യോഹന്നാൻ പറഞ്ഞത് (യോഹ. 1:21)? അവൻ അത് പറഞ്ഞപ്പോൾ, യേശു അർത്ഥമാക്കിയതു തന്നെയാണ് അവൻ പറഞ്ഞത്. യോഹന്നാൻ പ്രസംഗിച്ചത് ഏലിയാവിന്റെ ആത്മാവോടും ശക്തിയോടും കൂടെയായിരുന്നു, അല്ലാതെ അവൻ, അക്ഷരീകമായി ഏലിയാവ് പുനരവതരിച്ചവനായിരുന്നില്ല.

കുറിപ്പുകൾ

¹ആർ. ടി. ഫ്രാൻസ്, *ദ ഗോസ്പെൽ എക്കോർഡിങ്ങ് ടു മാത്യു*, ദ ടിൻഡേൽ ന്യൂടെസ്റ്റമെന്റ് കമെന്ററീസ് (ഗ്രാന്റ് റാപ്പിഡ്സ്, മൈക്ക്.: ഡബ്ലിയുഎം. ബി. ഏർഡ്മാൻസ് പബ്ലിഷിങ് കമ്പനി., 1985), 262. ²നോക്കുക ജോസെഫസ് *വാഴ്സ്* 2.20.6; 4.1.8. ³ഇംഗ്ലീഷ് വാക്ക് “ട്രാൻസ്ഫിഗേർഡ്” ലാറ്റിൻ വൾഗേറ്റ് സ്വാധീനിച്ചിട്ടുണ്ട് (*ട്രാൻസ്ഫിഗറേറ്റസ് ഇഎസ്ടി*). (ജാക് പി. ലേവിസ്, ഏ കമെന്ററി ഓൺ *ദ ഗോസ്പെൽ എക്കോർഡിങ്ങ് ടു മാത്യു*, പാർട്ട് 2, ദ ലിവിങ് വേർഡ് കമെന്ററി [ആസ്റ്റിൻ, ടെക്സ്.: സ്വീറ്റ് പബ്ലിഷിങ് കമ്പനി., 1976], 44.). ⁴മൈക്കിൾ ജെ. വിൽക്കിൻസ്, “മാത്യു” ഇൻ *സോണ്ടർവാൻ ഇല്ലസ്ട്രേറ്റഡ് ബൈബിൾ ബാക്ഗ്രൗണ്ട്സ് കമെന്ററി*, വാല്യം. 1, *മാത്യു, മാർക്ക്, ലൂക്ക്*, എഡി. ക്ലൈമന്റ് ഈ. ആർണോൾഡ് (ഗ്രാന്റ് റാപ്പിഡ്സ്, മൈക്ക്.: സോണ്ടർവാൻ, 2002), 106. ⁵മറ്റൊരാൾ ഹാനോക്ക് ആയിരുന്നു (ഉപ. 5:24). ⁶*ഡൂട്ടെറോണി രാബോത്* 3.17. മോശെ മടങ്ങി വരും എന്നതിനു വലിയ തെളിവുകളൊന്നുമില്ലായിരുന്നു, എന്നാൽ ഏലിയാവ് മടങ്ങി വരുമെന്നതിന് പല തിരുവെഴുത്തുഭാഗങ്ങളും തെളിവു നൽകിയിരുന്നു (11:14; 17:10-12 നോക്കുക). ഏലിയാവ് മടങ്ങി വരുമെന്നതിന് കൂടുതൽ തെളിവുകൾക്ക് നോക്കുക, ക്രെയിഗ് എസ്. കീനർ, *ഏ കമെന്ററി ഓൺ ദ ഗോസ്പെൽ ഓഫ് മാത്യു* (ഗ്രാന്റ് റാപ്പിഡ്സ്, മൈക്ക്.: ഡബ്ലിയുഎം. ബി. ഏർഡ്മാൻസ് പബ്ലിഷിങ് കമ്പനി., 1999), 439-40, എൻ. 122. ⁷നോക്കുക പുറം. 13:21, 22; 16:10; 24:15-18; 40:34-38; സംഖ്യ. 9:17; 11:25; ആവ. 1:33; 5:22; 1 രാജാ. 8:10-13. ⁸റോബർട്ട് എച്ച്. ഗൺഡ്രി, *മാത്യു: ഏ കമെന്ററി ഓൺ ഹിസ് ലിറ്റററി ആന്റ് തിയോളജിക്കൽ ആർട്ട്* (ഗ്രാന്റ് റാപ്പിഡ്സ്, മൈക്ക്.: ഡബ്ലിയുഎം. ബി. ഏർഡ്മാൻസ് പബ്ലിഷിങ് കമ്പനി., 1982), 344. ⁹നോക്കുക ഡൊണാൾഡ് ഏ. ഹാഗെർ, *മാത്യു 14-28*, വേർഡ് ബിബിളിക്കൽ കമെന്ററി, വാല്യം 33ബി (ഡബ്ലിയു. വേർഡ് ബുക്ക്സ്, 1995), 493. ¹⁰സിരാഖ് 48:10, 11; മിഷ്നാ *എഡുയോത്* 8.7; *സോതാ* 9.15; *ബാബാ മെസിയ* 3.4, 5; താൽമൂദ് *എരുബിൻ* 43 ബി 43 ബി. നോക്കുക ജോൺ ലൈറ്റ്ഫുട്ട്, *ഏ കമെന്ററി ഓൺ ദ ന്യൂടെസ്റ്റമെന്റ് ഫ്രം ദ താൽമൂദ് ആന്റ് ഹെബ്രായിക്: മാത്യു-1 കൊരിന്ത്യൻസ്*, വാല്യം. 2. *മാത്യു-മാർക്ക്* (ഓക്സ്ഫോർഡ് യൂണിവേഴ്സിറ്റി പ്രസ്, 1859; റീപ്രിന്റ്, ഗ്രാന്റ് റാപ്പിഡ്സ്, മൈക്ക്.: ബേക്കർ ബുക്ക് ഹൗസ്, 1979), 244-46.

¹¹നോക്കുക ജസ്റ്റിൻ മാർട്ടിർ *ഡയലോഗ് വിത്ത് ട്രൈഫോ* 8; 49. ¹²ഹാഗെർ, 499.